

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/177661,Dariusz-Wegrzyn-Deportacje-Gornoslazakow-do-ZSR-S-w-1945-roku.html>
27.02.2026, 14:04

Dariusz Węgrzyn: Deportacje Górnoślązaków do ZSRS w 1945 roku

W pierwszych miesiącach 1945 r. tysiące Górnoślązaków, głównie mężczyzn, zostało przez władze sowieckie wezwanych do wykonania dwutygodniowych prac na zapleczu frontu. Byli przekonani, że będą udrażniać drogi, naprawiać wodociągi, usuwać szkody wojenne. Mylili się. Zostali potraktowani jako tzw. żywe reparacje.

23.01.2024

Górnoślązacy znaleźli się w wirze wielkiej polityki dwóch totalitaryzmów XX w. (faszyzmu i komunizmu), a efektem tego były m.in. deportacje oraz przemieszczenia na znaczne odległości. Przed 1 września 1939 r. mieszkańcy Górnego Śląska wiedli stabilny i przewidywalny żywot. Na terenach wiejskich ich życie regulowała przyroda i zajęcia związane z uprawą roli. Z kolei w miastach było ono związane z pracą w kopalniach, hutach i innych zakładach przemysłowych.

Przesiedleńcza strategia Stalina

Ten świat załamał się w momencie wybuchu II wojny światowej. Zanim padły pierwsze strzały pod Westerplatte mieszkańcy tej części Górnego Śląska, która leżała w granicach III Rzeszy, zostali powołani do armii niemieckiej. Wkrótce kolosalne zmiany dotknęły także Górnoślązaków z przedwojennej „polskiej” strony, włączonej do III Rzeszy po zakończeniu kampanii polskiej 1939 r. Młodzi mężczyźni, po przymusowym wpisaniu na volkslisty, zostali powołani do wojska niemieckiego, nierzadko trafiając w sam środek piekła frontu wschodniego. Płacili daninę krwi na wszystkich frontach, walcząc też po drugiej stronie, np. w szeregach Armii gen. Władysława Andersa.

Wkrótce tułaczy los dotknął cywilów. Nazistowskie Niemcy prowadziły politykę wysiedleń. Na przykład na Żywiecczyźnie wyrzucono z domów 25 tys. mieszkańców. Sowiecki totalitaryzm stosował podobne metody. Dla Józefa Stalina przesiedlenia całych grup ludności były istotnym elementem całego sowieckiego systemu represji. Wszak Polacy z Kresów Wschodnich II RP zostali deportowani w głąb ZSRS w latach 1940–1941.

Po wybuchu wojny sowiecko-niemieckiej te działania nie ustały. Sowieckie deportacje objęły Niemców nadwołżańskich, Kałmuków, Inguszów, Czeczenów. Gdy w 1944 r. Armia Czerwona wkroczyła na teren Europy Środkowo-Wschodniej, przyszedł czas na łupy, a więc również na „żywe reparacje”, czyli darmową pracę tych, którzy arbitralnie zostali uznani za „Niemców”.

Za represje pod koniec 1944 r. były odpowiedzialne formacje NKWD i kontrwywiadu Armii Czerwonej, czyli Smierszu. Z obszarów bałkańskich (głównie Rumunii i Węgier) zabrano na wschód ponad 112 tys. młodych ludzi, którzy na zasadzie odpowiedzialności zbiorowej mieli odpracować winy III Rzeszy. Połowę uprowadzonych stanowiły młode kobiety, nierzadko matki, które zostawiły w domach małe dzieci.

Na początku 1945 r. represje sowieckie miały dotknąć Górnego Śląska. Strach przed zemstą sowiecką był ogromny, zwłaszcza po upublicznieniu przez propagandę niemiecką wydarzeń z jesieni 1944 r. w Nemmersdorfie w Prusach Wschodnich, gdzie żołnierze sowieccy zabili ponad

Sowieckie czyszczenie tyłów frontu

Tekst pochodzi z numeru 5/2022 „Biuletynu IPN”

Artykuł

- [illegible]

Cerc. mautouini ♂ Hågstr., *Cerc. giffeni* ♂ Nilsson

Łągry na terenie ZSRS, do których trafiali deportowani Górnolślacy. Oprac. merytoryczne D. Węgrzyn, oprac. graficzne B. Nikonowicz. Za: Deportacje Górnolślaków do ZSRS w 1945 roku. Teka edukacyjna. IPN Oddział w Katowicach. 2020. wdranie II rozszerzone i zaktualizowane